

83784
BIBLIOTHECA HUNGARICA ANTIQUA

XXIII.

DRASKOVICH JÁNOS

HOROLOGII PRINCIPUM,
AZAZ
AZ FEJEDELMEK ÓRÁJÁNAK
MÁSODIK KÖNYVE

GRAZ, 1610

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

1917

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

BIBLIOTHECA
HUNGARICA
ANTIQUA
XXIII.

XLXX
1890

AKADÉMIAI KIADÁSOK
TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁR

BIBLIOTHECA HUNGARICA ANTIQUA

ALAPÍTOTTA
VARJAS BÉLA

SZERKESZTI
KŐSZEGHY PÉTER

XXIII.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZETE

DRASKOVICH JÁNOS
KÖSSÉGHY PÉTER
HOROLOGII PRINCIPUM,
AZAZ
AZ FEJEDELMEK ÓRÁJÁNAK
MÁSODIK KÖNYVE

GRAZ, 1610

KOMLOVSZKI TIBOR TANULMÁNYA

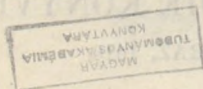

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1989

M. TIBOR AKADÉMIAI KÖNYVTÁRA
Könyvtárak és könyvtárosok

508359

A FAKSZIMILE SZÖVEGÉT KÖZZÉTESZI
KÓSZEGHY PÉTER

Megjelent
a „Kulturális és történelmi emlékeink feltárása,
nyilvántartása és kiadása” program keretében

ISBN 963 05 5529 8 (kötet)

ISBN 963 05 5530 1 (füzet)

Kiadja az Akadémiai Kiadó, Budapest

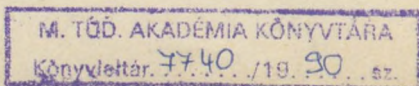
Első kiadás 1989

© Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989

Tanulmány © Komlószi Tibor, 1989

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás,
valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

Draskovich János főtárnokmester, királyi tanácsos hosszabb prágai tartózkodására magával vitte Antonio de Guevara nevezetes királytükkrét, a *Relox*-ot, hogy olvasásával hasznosan töltsen el szabad óráit. Guevara könyve annyira megnyerte tetszését, hogy hazatérve lefordította a *Horologium principum* második könyvét, és feleségének, Istvánffy Évának szóló ajánlással 1610-ben, az editio princeps megjelenése után csaknem egy évszázaddal, Grazban kiadta.

A kiadvány címlapján Draskovich félreérthető-félrevezető fogalmazásban számol be a fordítás keletkezéséről: „Horologii principum, azaz az fejedelmek órájának második könyve. Elsőbe az böcsülletes Guevara Antaltul, accitaniai püspöktül, ötödik Károly császárnak tanácsátul, udvari praedicatorátul és historicusátul spanyol nyelven íratott, mostan pedig az tekintetes és nagyságos Draskovith János, az hatalmas második Rudolphus római császárnak etc. Magyarországbán főtárnokmestere, tanácsa és komornikja által újonnan magyar nyelvre fordíttatott. . .”

Draskovich a címlapon közöltekkel ellentétben, nem a spanyol, hanem a latin nyelvű kiadásból fordított. Erről könyvének 25b oldalán egyértelműen tájékoztatja olvasóit; a IX. fejezet végén ugyanis a következő, kissé furcsán fogalmazott szöveget olvashatjuk:

„Az mely négy rész következik, az spanyol nyelven íratott könyvbe (mert azon a nyelven írták először), az negyvenedik rész után következnek s az franciai nyelven való könyvben pedig nem találatnak. Aki deákul fordította, az olaszul írt könyvbe így találta.”¹

¹ Noha Wanckel az eredeti spanyol szöveget fordította latinra, a 41–44. fejezetet az olasz nyelvű kiadás nyomán a 9. fejezet után közölte. Műve 1606. évi kiadásának 329a oldalán erről tájékoztatja

Johann Wanckel német humanista (1554—1616) Frigyes Vilmos szász herceg megbízásából fordította latinra Guevara művét. A latin fordítás *Horologii principum, sive de vita M. Aurelii* címen jelent meg 1601-ben Torgauban. A latin nyelvű *Relox* sikerét jelzi, hogy az 1601. évi kiadást gyorsan követik az újabbak: 1606-ban, 1611-ben, 1615-ben, 1632-ben. Draskovich az 1601. és az 1606. évi kiadást is ismerhette. Mivel hazai könyvtárainkban csak az 1606. évi kiadásból található példány, teljes bizonyossággal nem dönthető el, hogy Draskovich melyik kiadást fordította.²

Wanckel a humanista filológus módszerességével készítette fordítását. Bár az eredeti spanyol szöveget ültette latinra, de hasznosította annak francia, olasz, német fordításait is. Először nem is az eredeti spanyol szöveget, hanem francia, olasz, német fordításait olvasta. Műve 1611. évi kiadásának II. Keresztély szász választófejedelemhez intézett ajánlásából kiderül,³ hogy nem is egy, de több francia kiadást ismert. A francia, olasz, német nyelvű *Reloxok* Guevara szövege mellett a margókon számos új, a főszöveg tanulságait szentenciaszerűen összefoglaló idézetet, rövid verset is közöltek. Wanckel ezekből a kiegészítő marginális szövegekből is sokat átvett. Fordításával ugyanakkor nem volt megelégedve; az első kiadás után négy éven át finomított a szövegen, s az újabb változatokban jelentősen növelte a margináliák terjedelmét.

Wanckel latin fordításának kiadásai akkor láttak napvilágot, amikor Nyugat-Európában már jórészt leáldozóban volt az udvariság s egyben udvarellenesség e spanyol kézikönyvének csaknem példátlan népszerűsége. Magyarországon aránylag későn, a XVII. század elején, az államelméleti, erkölcs-filozófiai kérdések iránti fokozódó érdeklődés fordította a figyelmet Guevara műve felé.

A XVI. században sem Guevara *Reloxát*, sem általában az európai reneszánsz udvari irodalom alaplámpéit nem fordították magyarra. Pedig Baldassare Castiglione *Il Cortegiano*ja és

---

olvasóit: „Proxima quatuor capita in exemplari Hispanico libri tertii XL. sequuntur; in versionibus Gallicis prorsus desiderantur: Nos ordinem translationis Italicae, ut in caeteris, etiam hic retinuimus.”

² Az ELTE Egyetemi Könyvtárának példányát használtuk.

³ Frigyes Vilmos ugyanis már meghalt.

Erasmus *Institutio principis Christianija* már 1516-ban, Antonio de Guevara *Libro llamado Relox de Principes* c. műve pedig 1529-ben napvilágot látott. Valamennyi rendkívüli hatással volt a század európai szellemi életére.

A XVI. századi hazai viszonyok: a civilizációbeli elmaradottság, a török hódítás-pusztítás következményei, az állandósuló harcok, a bizonytalanság nemigen kedvezett a korszerű, fényes reneszánsz udvari élet meghonosításának. Noha a főurak igényeik kielégítésére áldozatokat is vállaltak, mindezek „a reneszánsz udvari kultúrának a nyugat-európaihoz vagy akár a lengyelhez képest, természetesen csak provinciálisabb változatát engedték Magyarországon kifejlődni. A kiművelt európai udvari életmód és kultúra a magyar reneszánsz udvarokban a hagyományos, »barbárabb« és harciasabb nemesi életformával ötvöződött. . .”⁴ Ezért a dekoratív pompájú, pezsgő szellemi-művészeti életű itáliai, francia, spanyol reneszánsz udvarok színvonalára emlékeztető udvari élet nem bontakozhatott ki. A reneszánsz udvarok kialakításának és az udvari életstílus elsajátításának igénye azonban elevenen élt mind Erdélyben, mind a királyi országrészben. Az udvari élet színvonalát tekintve a század utolsó harmadában a Báthoryak fejedelmi udvara járt az élen. A fejedelmi udvar életformáját próbálták azután szerényebb módon követni udvarházaikban az erdélyi főnemesek. A hatalmas vagyonnal, birtokkal rendelkező magyarországi főurak (Illésházy István, Nádasdy Ferenc, a Batthyányak, Thurzó György, Ecsedi Báthory István) pedig a reneszánsz udvari élet kialakításában versengeni tudtak az erdélyi fejedelmekkel.⁵

A nemes ifjak nemcsak a korszerű tudás, hanem az udvariaság elsajátítása érdekében is látogatták a külföldi egyetemeket, itthon pedig a fejedelmi, főúri udvarokban próbálták elsajátítani az udvari élet, a viselkedés helyes formáit.

Nem egy főúr rendtartással szabályozta udvarának életét. Batthyány Boldizsár például, aki a francia királyi udvarban tanulmányozhatta az udvari életstílust, saját udvarában is igyekezett kialakítani a korszerű viselkedés normáit. Egy vára-

⁴ KLANICZAY Tibor, *A reneszánsz udvari kultúra Magyarországon*, in: *A múlt nagy korszakai*, Budapest 1973. 207.

⁵ KLANICZAY Tibor, i. m. 201–202.

di ifjút így ajánlottak pártfogásába: „Értvén nagyságod jó hírét-nevét és nagyságod udvarának jó rendtartása felől való dicséretét [. . .] tudván [. . .] udvarában való szép rendtartásokat...”⁶

Bár az európai reneszánsz udvariság alpművei nem jelentek meg Magyarországon a XV. században, részleges ismeretük nem tagadható. Gerézdi Rabán például Balassi szerelmi költészetének motívumaiból valószínűsítette, hogy a költő ismerte Castiglione művét. Feltehetően nem az eredeti kiadást, hanem a Lukasz Górnicki-féle lengyel változatot.⁷

A XVI. századi hazai udvari élet szerény lehetőségei-keretei főuraink igénye ellenére sem tették lehetővé az európai reneszánsz udvari irodalom alpműveinek lefordítását. Fordulatot a későreneszánsz-maniemista periódus hozott. A magyar reneszánsz XVI. század végétől mélyülő és állandósuló válságának kifejezését elősegítő újsztoicizmus, kivált Justus Lipsius erkölcsfilozófiai és politikai műveinek befolyása nyomán támadt „egyre nagyobb igény egy keresztény, de egyetlen felekezetnek sem elkötelezett, s ugyanakkor alapjaiban mégis laikus jellegű morális tanításra”.⁸ Ekkor bontakozik ki a hazai államelméleti, politikai, erkölcsfilozófiai, valamint az udvari élet kérdéseit vizsgáló művek iránti érdeklődés.

Az államelmélet, a helyes kormányzás, a hatalom gyakorlati kérdései, továbbá az udvari ember helyes magatartásának normái iránti érdeklődést fokozta a nemesség azon törekvése, hogy rendi jogainak minél inkább érvényt szerezzen; e célt szolgálták a főnemesség és II. Mátyás kompromisszumát kifejező 1608. évi törvények is. A magyar nyelvű politikai, államelméleti művek szerzői jobbra a sztoikus szemlélet hívei, nézeteik, törekvéseik azonban nem kevésbé konzervatív jellegűek, hiszen, szemben az egykorú európai államelméleti irodalommal, nem a fejedelmi abszolutizmus, hanem a rendi intézmények, kiváltságok elméleti-történeti igazolását s a

⁶ Idézi GERÉZDI Rabán, *A virágének*, in *Janus Pannoniustól Balassi Báltinig*, Budapest 1968. 470.

⁷ GERÉZDI Rabán, i. m. 466—470.

⁸ KLANICZAY Tibor, *Egy epizód Erasmus utókorából: a magyar Enchiridion (1627)*, in *Pallas magyar ivadékai*, Budapest 1985. 135.

királyi hatalom korlátozását szorgalmazzák. Az abszolutizmus igazolása ugyanis nem a nemzeti, hanem az idegen, Habsburg-uralkodó érdekeit szolgálta volna.

Az államelmélet, erkölcsfilozófia, valamint az udvari élet formái iránt jelentkező érdeklődés jegyében fordította magyarra Draskovich János Guevara *Reloxának* második könyvét, ennek jegyében készült a *Basilikon dóron*-fordítás, Pataki Füsüs János *Királyoknak tüköre* c. műve, Szenczi Molnár Albert *Discursus de summo bonója* s részben Szepsi Csombor Márton *Udvari scholája* is.⁹

A rendi szemléletű államelméleti művek sora lát napvilágot a század első harmadában: Révay Péter, Ostrosith János, Frisowitz Boldizsár, Schödel Márton munkái. Az udvariság kérdései iránti érdeklődés jórészt már meghatározza a magyar későreneszánsz-maniérista irodalom egyik jellegzetes képviselőjének, Sopron tudós polgármesterének, a német anyanyelvű, latinul író Lackner Kristófnak a munkásságát. Műveinek jelentősebb részében a kor divatos etikai és politikai elmékedéseiből kölcsönzött nézetek didaktikus kifejtését adja. Szemléletére talán legjellemzőbb a korona s a királyi ékszerek Pozsonyba történő visszaszállítása, valamint a II. Mátyás 1608. évi koronázása hatására írt *Coronae Hungariae emblematica descriptio* c. műve (Bécs 1613). Lackner ebben egy szimbolikus koronát ír le, amelyet nem drágakövek, hanem az uralkodó kívánatos tulajdonságait, a kormányzás helyes erkölcsi elveit jelképező emblémák ékesítenek. Tüzetes emblémamagyarázatokkal írja körül az eszményi uralkodó magatartását. Ugyancsak az ideális uralkodó típusával és teendőivel ismereti meg a tanulókat *Cura regia* (Kassa 1616) című hatfelvonásos iskoladramájában is, bevezetést adva egyúttal az udvari ékesszólás mesterségébe. Wanckel latin Guevara-fordításának sikerétől ösztönözve pedig egy kis aforizmagyűjteményt állított össze a latin *Reloxból*, *Aphorismi politici...* címen (Tübingen 1625).

Elválaszthatatlan az udvariság kérdéskörétől Rimay János életműve is, amely a magyar irodalom későreneszánsz-maniérista periódusának jellegzetességeit, irodalomszemléletét,

⁹ JANKOVICS József, *Udvarellenes tendenciák a 17. század eleji magyar költészetben*, in *Magyar reneszánsz udvari kultúra*, Budapest 1987. 98.

filozófiai, etikai nézeteit, a manierista udvari stílus program-szerű vállalását a leghívebben fejezi ki. Egész munkásságát végigkíséri — Justus Lipsius sztoikus szemléletének jegyében — a helyes udvari életstílus normáinak keresése. Bár irodalmi munkásságában következetesen elítélte az udvari élet visszasságait, és sztoikus visszahúzódnásra buzdított, mégis főúri patrónusokat szolgálva igyekezett udvari, politikai karriert befutni. Az igazi és hamis udvari magatartás kérdésköre mindvégig foglalkoztatta. Turóczi-Trostler József szerint Rimay volt az első igazi magyarországi udvari ember.¹⁰

*

Draskovich János tárnokmester, II. Rudolf tanácsosa Guevara-fordításával első hírnöke volt ennek az új érdeklődésnek. Noha nem jelentéktelen szerepet játszott a tizenöt éves háború törökellenes küzdelmeiben és fontos udvari tisztsegeket töltött be, életét csak vázlatosan ismerjük.

Apja, Draskovich Gáspár, I. Ferdinánd tanácsosa és a végvárok főkapitánya volt. A bárói címet ő szerezte meg a családnak 1567-ben. II. Miksától kapta Trakostyán várát a hozzá tartozó birtokkal; a család ekkor vette fel a trakostyáni előnevet. Anyja ormosdi Székely Katalin.

Draskovich János születésének évét nem ismerjük. Ifjúként Erdődy Tamás horvát bán csapataival harcolt a török ellen. Részt vett a kaproncai győzelemben és Eszék visszafoglalásában (1592). A horvát báni méltóságot 1596-ban nyerte el, sikeres török elleni harcainak is köszönhetően. A történetíró Istvánffy Miklós lányát, Évát vette feleségül. Házasságukból négy gyermek született: Miklós, György, János és Ilona.¹¹

1606-ban köszönt le báni tisztéről, nyugalomba vonult, de udvari tanácsosként, tárnokmesterként és a dunántúli ország-

¹⁰ TURÓCZI-TROSTLER József, *Keresztény Seneca*, in *Magyar irodalom — Világirodalom*, Budapest 1961. II. 162.

¹¹ Gyermekei közül György később pécsi püspök lett, János követte apját a horvát báni tisztségben, 1646-ban pedig nádorrá választották. Ő szerezte meg a grófi rangot is a családnak. Miklósról csak annyit tudunk, hogy Grazban folytatta tanulmányait, s később állítólag követségben járt a portán. Ilona Bánffy Miklós felesége lett. NAGY Iván, *Magyarország családai Czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, III., Pest 1858. 389—392.

rész főkapitányaként ezután is részt vett a haditanácsban. Ezekben az években Komáromban, Pozsonyban és Bécsben lakott. Pozsonyban halt meg 1613. március 11-én.

A magyar főnemesek rendi szemléletét ismerve, valószínűleg nem véletlen, hogy Draskovich a *Relox* második részét fordította magyarra és nem az eszményi uralkodó alkatát vizsgáló elsőt vagy a helyes kormányzás problémáit tárgyaló harmadikat.

Az a könyv érdekelte leginkább, amely az uralkodó (főúr) családi életével, házasságával, az ideális feleség tulajdonságai-
val s gyermekeik neveltetésével foglalkozott.

Az Istvánffy Évának szóló ajánlásban megindokolja választását (2):

„... kiváltképpen az te kedvedért, és az én tehozzád való szeretetemért csak az második könyvecskét fordítám magyarul, amelyben ez könyvíró ember legfőképpen az szent házasságbeli embereknek tiszteteket írja le, és sok szép jeles tanuságok és példák által arra tanítja őket, miképpen kellessék magok között is Isten szerint való szeretetben élniek, és házok népének is miképpen kellessék dicséretessen gondját viselniük.”

Mindezt nem azért mondja Draskovich, mintha feleségének, a nagytekintélyű Istvánffy Miklós művelt leányának különösebb szüksége volna az oktatásra (2—*3): „Ezt pedig nem azért cselekedtem, hogy azt itilném, hogy te efféle oktatás nélkül fölöttébb szükölködnél: Mert Istennek neve dicsirtessék az te állapotod szerint ez ideig úgy viselted magadot az házasságnak rendiben, hogy én is szabadon megelégedhettem az te tökéletes jámbor erkölcsöddel, és egyebek is, az kik tégedet ismernek, könnyen eszekbe vehették, hogy te amaz jámbor és tekintetes főúrnak, ISTVÁNFI MIKLÓSNAK, az ki mostan az mi nyomorult országunkbeli urakat mind hosszú ideiglen való élésével, s mind pediglen tudományával meghalladja, nemcsak dicséretes oskolájában nevelkedtél, hanem annak fölötté ugyan igaz vérébül is származtál. [...] Mihelt azért Prágából hazajöhetek, ottan minden szorgalmatossággal azon igyeközém, hogy ez kis könyvecskét, az mellynek olvasását kedvellem, te kedvedért magyar nyelven kinyomattatnám, és te neked ajándékoznám. Mert tudom vala bizonnyal, hogy te sokkal inkább szoktál gyönyörködni efféle jeles könyvek olvasásában, hogysesem mint valami hivolkodásokban.”

A fordítást Draskovich János nemcsak feleségének ajánlja, hanem általában a magyar főúri olvasóknak. Az Istvánffy Évának szóló ajánlásból ugyanis az is pontosan kiderül, hogy Guevara-kiadását az udvariság kézikönyvének szánja, hiszen a *Horologium principum* második könyvéből a főurak megismerhetik a helyes és hasznos viselkedés, életstílus követendő szabályait. Draskovich szerint Guevara azzal a szándékkal írta művét, hogy „a fejedelmek és a fejedelmek után való főemberek ebben az könyvben foglaltatott jeles szép tanuságokhoz, úgy mint bizonyos regulához és mértékhez szabnák erkölcsüket, és úgy viselnék fejedelmi tiszteteket, az mint az élő Istennek törvénye, és az ő országokbeli népeknek csendes és békességes állapotja kívánja” (*2).

A *Relox* második könyvének magyar változata nem teljes, mert Draskovich a negyedik fejezetet „szántszándékkal” nem fordította le (12b): „Ez könyvnek negyedik részébe semmi egyéb nem találtatik valami afféle régi rendtartásoknál és babonaságoknál, amellyekkel az régi pogányságbéli külömb külömb nemzetségek az menyegzőnek idején szoktanak élnie. De mivelhogy az én itiletem szerent a keresztyén olvasóknak ezek olvasásában igen nagy hasznok nem lehet, szántszándékkal ki akarám az én fordításomból hadni.” (II. könyv III.)

*

Antonio de Guevara *Reloxa*, a XVI. század egyik legnagyobb könyvsikere, az európai politikát évtizedeken át jórészt meghatározó V. Károly udvarában készült.

Az Európa sorsát olyannyira féltő Erasmus az eszményi keresztény uralkodó alkatát megrajzoló művét, az *Institutio principis Christianit* kiváló politikai érzékkel ajánlotta Károly hercegnek, a jövő emberének 1516-ban. Erasmus az *imitatio Christi* szellemében készült királytükörben Krisztus tanításainak, példája etikai tanulságainak szellemében rajzolta meg a keresztény humanista fejedelem ideálját, és állította követendő mintaként Károly herceg elé. Károlynak ajánlotta Erasmus a politikai ellentéteket békés úton, háborúk nélkül, igazságosan megoldó nemzetközi döntőbírótság felállítását szorgalmazó iratát, valamint *Az ország vezetéséről* c. Iszokratész-fordítását is.

Antonio de Guevara merőben más jellegű királytükrot ajánlott *Libro llamado Relox de Principes* c. művében, 1529-ben az időközben a hatalom csúcsára érkezett V. Károly császárnak. Az udvari ember Guevara a világi fejedelem mintaképét mintázta meg *Relox*ában és ajánlotta uralkodójának.

A nemesi származású Antonio de Guevara (Treceño 1480 — Mondoñedo 1545) igen fiatalon, apródként került a királyi udvarba. Később a ferencesek rendjébe lépett, ahol egyre magasabb tisztségeket nyerve el, karrierje gyorsan emelkedett. 1523-ban nevezték ki V. Károly udvari gyóntatójává. A császár mellett azután, mint Draskovich János is beszámol róla, udvari papként, tanácsosként és historikusként tevékenykedett. Egyházának odaadó híveként egy ideig elvállalta Toledo és Valencia főinkvizítori tisztségét. A spanyolországi inkvizíció ezekben az évtizedekben már racionális és józanul megértő volt a vádlottakkal szemben, hiszen tevékenységének köszönhetően hamarosan véget vetnek a boszorkányüldözéseknek, Európában elsőként Spanyolországban. Guevara inkvizítori tevékenysége után, élete utolsó szakaszában Guadix, majd Mondoñedo püspöke volt.

Az udvari ember Guevara az eszményi és korszerű uralkodó mintaképét, az uralkodás helyes elveit és módszerét, valamint gyakorlásának kérdéseit kívánta megrajzolni V. Károlynak ajánlott művében. Az eszményi uralkodót a filozófus császárban, Marcus Aureliusban fedezte fel, akit már az ókorban is a jó császár példaképének tartottak, a Platón által ideálisnak vélt filozófus uralkodó megtestesülésének. Személye iránt az újabbkori érdeklődést Guevara kezdeményezte. Összegyűjtötte az antik források Marcus Aureliusszal kapcsolatos adalékait, kivált Sextus Chaeroneus és Dio Cassius műveit kamatoztatva. Felhasználta azután Marcus Aurelius maximáit, Plutarkhosz erkölcsi értekezéseit, Diogenész Laertiosz doxográfiai gyűjteményét és Valerius Maximus retorikai példatárát.

Guevara *Relox*ában a források ellenére sem ragaszkodott a történeti hitelességhez. A helyes kormányzás kérdéseit tárgyaló művében a valóságos események állandóan keverednek kitalált, fantázia szülte történetekkel, fiktív levelekkel, soha el nem mondott beszédekkel. Az anakronisztikus részek szerepe oly jelentős, hogy a megidézett kor rajza nem lehet hiteles. Guevara végül is saját korának, V. Károly udvarának légkörét,

hangulatát vetítette vissza a mintakép uralkodó, Marcus Aurelius korába.

A *Relox*, bár Guevara szándéka szerint fejedelmi tükör, hiszen V. Károly számára kívánt benne követendő eszményképet rajzolni, mégsem tekinthető egyértelműen a királytükör műfajába sorolható műnek. Nem, mert Guevara csak részben igazodik a műfaj szabta követelményekhez. Nemcsak a szorosabb értelemben vett udvari élettel kapcsolatos kérdéseket szerepelteti könyvében, de számos olyan jelenséget is, amely csak igen messziről hozható kapcsolatba az udvarral. A *Relox* nem kimondottan állambölcseleti, politikai mű, mert „anyaga jó-részt szórakoztató fikció, határozott politikai elméletet nem fejt ki, annál érdekesebb azonban mint szépirodalmi alkotás”.¹² Tartalmilag az antikvitásból merített közhelyek gyűjteménye, szemlélete viszont a keresztény-sztoikus morálé.

*

Guevara művének legolvasmányosabb, legérdekesebb, olykor pikánsan sikamlós történeteket elbeszélő része a Draskovich fordította második könyv. A *Relox* angliai és franciaországi népszerűségét is részben az eszményi fejedelem házasságáról, családi életéről szóló második könyv biztosította. Noha a második könyv a fejedelem családi életének sokoldalúan jellemzett, intim szféráját idézi, de állandóan érezteti, hogy többről is szó van. A fejedelem, főúr családi életének jellege, gyermekeinek neveltetése csak részben magánügy. „Az, hogy milyen a fejedelem vagy főúr, hogy milyen irányítást kapnak gyermekei, nemcsak az egyénre, a főúrra és fejedelemre nézve sorsdöntő, hanem a rájuk bízott emberek tömegére is.”¹³

A bemutatott, szerteágazó kérdések közül csupán kettőre szeretnénk a figyelmet fölhívni. Az egyik a főúri ifjak, a másik a főrangú lányok oktatásával kapcsolatos. A fejedelem vagy főúr gyermekeinek neveltetésében Guevara különlegesen fontosnak tartja az ékesen szólás tudományának elsajátítását.

¹² BÁN Imre, „Fejedelmeknek serkentő órája”, in *Eszmék és stílusok*, Budapest 1976. 156.

¹³ KERECSÉNYI Dezső, *Fejedelmek órája*, in *K. D. válogatott írásai*, Budapest 1979. 188.

Ennek hatásos gyakorlása ugyanis képessé teszi az embert arra, hogy alsóbb társadalmi állapotból magasabbra emelkedjék, ugyanakkor az ékesen szólás tudományának hiánya magas tisztsegből taszíthat le. Guevara szerint szégyen, ha a főurak nem tudják gondolataikat megfelelő színvonalon kifejteni (108b): „Ezeket azért mondtam, hogy az fejedelmek és fő emberek az ő fioknak még kicsiny korokban oly bölcs és tudós embereket adjanak mesterül, az kik őket nemcsak az életnek módjára oktassák, hanem annak fölötté ékessen szólni is tanítsák. Mert az főrenden, és állapaton lévő embereknek semmi rútabb dolog nincsen, mint mikor az ő cselekedeteknek okát nem tudják adni.” (II. könyv XXX.)

A fejedelem, főúr feleségének nem csupán sokirányú családi kötelezettségeiről olvashatunk Guevara könyvében, de a főúri hölgyek neveltetésének, művelődésének kérdéseiről is. Guevara fontosnak tartja a nők magasabb színvonalú oktatását, sőt a férfiakéval egyenrangú tudás megszerzésére való törekvést is. Kijelenti, hogy a nők ugyanúgy, ugyanolyan színvonalon képesek elsajátítani a tudást, a tudományokat is, mint a férfiak. Draskovich tolmácsolásában erről így olvashattak a magyar olvasók a XVII. század második évtizedében (114): „Az asszony emberek szintén olyan tudósokká lehetnek mint az férfiak, ha akarják, hogyha az asszonyállatok az tudományban az férfiakkal nem érnek, az nem a természet miatt vagyon, hanem az ő röstsegek vétke. Az mostani asszonyállatok az régi dicsiretes asszonyállatok erkölcsétől igen elfajzottak, mivelhogy az mostani asszonyállatok csak az hevságban és az hitván gyönyörűségben töltik azt az időt el, az mellyet az régi asszonyok az könyvek írására és olvasására adták, mely dolgot itt az könyvíró szép régi históriákkal megbizonyít.” (II. könyv XXXIII.)

Nálunk magasabb képzettség megszerzésére jórészt csak a férfiaknak volt lehetőségük, a lányok csupán az elemi ismereteket és a nélkülözhetetlen vallási tudnivalókat sajátíthatták el,¹⁴ még a *Relox* megjelenése után egy évszázaddal is. Íróink Guevaránál jóval visszafogottabban nyilatkoztak a nők oktatásáról, művelődéséről. Igen jellemző Pázmány Péter

¹⁴ KLANICZAY Tibor, *A reneszánsz udvari kultúra Magyarországon*, in *A múlt nagy korszakai*, Budapest 1973. 209.

véleménye, aki egyik prédikációjában szóvá tette, hogy a lányokat is szükséges megtanítani a betűvetés mesterségére meg az olvasásra. Pázmány azonban csak a vallásos művek olvasását ajánlja a lányoknak, mert a világi olvasmányokból esetleg gonoszt tanulnak. Nem így Guevara, aki a világi műveltség és a tudomány elsajátításának lehetőségéről beszél.

Guevara elítéli a divatos lovagregényeket, mondván, hogy azok erkölcstelenek. Ő velük szemben a tisztas erkölcsi normákat hirdeti királytükreben, hogy finomítsa korának viselkedési szokásait. A kívánatos erkölcsi magatartás ösztönzésére elbeszélte történetei azonban nemegyszer sugallják a leplezni szándékozott érzékiséget. Nem csodálható, hogy Brantôme-nak — aki a XVI. század második fele franciaországi udvari embereinek szerelmi kalandjait oly kendőzetlen nyíltsággal tárta a világ elé — kedves olvasmányai közé tartozott Guevara *Reloxa*.

A Brantôme-nak is valószínűleg tetsző sikamlós történetek közül egyet szeretnénk idézni ízelítőül. A történet (legenda) szerint Kleopátra a szabadban, egy erdőszélen rendezett nagyszabású fogadást szerelme, Marcus Antonius tiszteletére. A rendezvényen felvonultatta hatvan előkelő családból származó „szemérmes” és „jó erkölcsű” szolgálóleányát is. Velük történt a baj (33b):

„Cleopatra, az mely Aegyptus országának királyné asszonya volt, Marcus Antonius-t, az ő szeretőjét megvendéglette vala, az Bithinia tartományának egy berkében, az mely berket Sethimnek hittak. Cleopatrának pedig jól lehet nem igen jó híre neve vala, de mind az által, az ő szolgáló leányi igen szemérmesek, és jó erkölcsűek voltak. Minek utánna pedig késő éjig lakoztak volna, és az erdőcske, az melyben vendégeskedtek, igen sűrű volna, az Cleopatra szolgáló leányi az bokrok között röjtök helyeket kezdének keresni, az mellyeknek afféle helyet az római iffiak ismét örömet kezdének mutogatni. És annyira mene az dolog, hogy az hatvan szolgáló leányok közül, az kik mind fő és tanácsbéli ember gyermeki voltak, egy éjjel az tövis bokrok közt ötvenöt terhesegett meg az fertelmes élet miatt. Mely dolog fölötte gonosz példát adott az kösségnek, és az több alább való rendbéli embereknek. Marcus Antoniusnak pedig és Cleopatrának örökké való kissebbséget hozott nyakokra.” (II. könyv XII.)

Guevara könyvének érzéki történeteivel kapcsolatban jegyzi meg Bán Imre: „A magyar olvasónak sem lehettek idegenek az ilyfajta részletek *Euryalus és Lukrécia* után, Gyöngyösi pedig ilyen irodalmi példák nyomán vállalkozhatott a *Csalárd Cupido* »kacérságai«-nak összeállítására.”¹⁵

Ismeretes, irodalmunkban a szerelem mivoltáról először Balassi Bálint fejtette ki tüzetesen és teljes nyíltsággal véleményét az 1588–89 tájt készült pásztordráma-átdolgozásának, a *Szép magyar komédiának* Prologusában. Húsz évvel később Draskovich tolmácsolásában is olvashattak róla a főúri olvasók. A *Relox* második könyvének XII. részében Marcus Aurelius Ovidius nyomán ilyen kiselőadásban oktatja feleségét, Faustínát (32):

„Az Ovidius egy könyvében így ír: Nem tudom mi lehet az szerelem, eljő, s honnan jöjjön, nem tudom, embernek szívébe bocsáttatik, de kitül bocsáttassék, nem értem, születik, de nem gondolhatom miképpen szülessék, megfogattatik, de nem tudom, kiktül, érzik is azt az emberek, de nem tudom, mikor megöli az embert, de nem értem, mi okbul. Végezetre, az mérges szerelem kívül testünket épen hagyván, belől vérünket kiszíja, és teljességgel megemésztí. Mit akart legyen ezekkel az szókkal érteni Ovidius, nem teljességgel vehetem eszemben, de mikor ezeket mondaná, tudom, hogy szinten ugy eszén volt mint én mostan. Valakik egymást szeretik, Faustina, azok mindenkor az ő szivekből, mint valami kemencébül, füstöt bocsátnak ki, álmokban beszélgetnek, jelekkel szólnak egymás közt. Mert az külső sok szó vékony szeretetnek jele, de belől az szerelemnek nagy volta, kívül embernek az száját befogja, és hallgatást parancsol. Mikor belől embereknek szívek az szerelem miatt felgerjed és ég, kívül némákká teszi az embereknek nyelveket. Az, ki szerelemben él, szükség, hogy kívül az ő száját beszéljeze.”

Nem sokkal később Guevara az imént kifejtett szerelemtant egy valójában néma szerelmespár történetével illusztrálja (32b):

„Azt olvassuk, hogy Róma építése után kétszázhetven esztendővel egy Hetruscus nevű iffiu, és viszontag egy Verona nevű leány, azki az olaszországi leányok közt legszebb volt,

¹⁵ BÁN Imre, i. m. 143.

némák voltak. Mellyek mikor az Caelius hegyén az játéknak idején egymást látták volna, nem képmutatásból való szeretettel gerjedtek föl egymásra, és szintén oly szabadok voltak az szerelemre, az mint megkötözöttetek voltak az szóllásra. Mely dolog az mint akkor csudálatos volt, azonképpen mostan, hihetetlennek látszik. Mert az leány Salona városából Rómában és viszontag az iffiu Rómából Salona városában egymáshoz jártak harminc esztendeig, és azt úgy cselekedték, hogy egymással nem szóllottak, s egyebek sem vették eszekben, hanem mikor az Verona ura és az Hetruscus felesége megholtak volna, egyik az másikat házastársul vette, és úgy nyilatkozott azután meg az dolog.” (II. könyv XII.)

*

A *Relox* stílusa a késő reneszánsz idején kibontakozó manierizmus jellegzetes kifejezője. A manierizmus térhódítása mint ismeretes, elválaszthatatlan a Nyugat-Európában kialakuló fejedelmi abszolutizmusoktól „és a szellemi központtá váló, művészi becsvágyat tápláló udvartartások divatja”-tól. Így lesz végül is Hauser szerint „a manierizmus a par excellence udvari stílus”.¹⁶ Az új stílus egyik ihlető központja V. Károly udvara, Guevara *Reloxa* pedig az érett manierista stílus egyik reprezentatív darabja.

Guevara kora udvari ízlésének kíván eleget tenni, amelyben „a legfontosabb stilisztikai követelmény a rerum et verborum copia: a dekoratív funkcióban hasznosítható tudós ismeretek, a történelemből, mitológiából, irodalomból, vulgáris természettudományból származó példák, hasonlatok, anekdoták és a nyelvi kifejezések korlátlan bősége, változatossága és bonyolultsága”.¹⁷

Guevara stílusát ugyanakkor határozott szónokias hangvétel jellemzi, igen kedveli az egyes kérdéskörök érzékletes-hatásos kifejtését elősegítő különféle fiktív beszédek, intelmek, levelek beiktatását. A Draskovich fordította második könyv

¹⁶ HAUSER Arnold, *A művészet és az irodalom társadalomtörténete*, I., Budapest 1968. 286–287.

¹⁷ *A magyar irodalom története 1600-tól 1772-ig*, Szerkesztette KLANICZAY Tibor (*A magyar irodalom története II.*), Budapest 1964. 41. Az idézett sorokat PIRNÁT Antal írta.

jelentős hányadában az eszményi uralkodó, Marcus Aurelius a (nem eszményi) feleségéhez, Faustinához intézett beszédek, moralizáló fejtegetések, intelmek sorában oktatja hitvesét a helyes asszonyi magatartásra, gyermekeik nevelésének követelményeire.

Bán Imre a teljes magyar nyelvű Guevara-kiadás, a *Fejedelmeknek serkentő órája*¹⁸ stílusának elemzésével kapcsolatban indokolt gyanúval veti fel a kérdést: „jogos-e a kétszeres fordításon keresztül az eredeti stílus értékei után nyomoznunk? Nem vészett-e el Guevara külsőleges művészete a tolmácsolás során?” Bán Imre vizsgálatai szerint: „Egyáltalán nem, sőt a retorika európai uralma következtében a fordítók könnyűszerrel adták vissza az eredetinek minden stílusékítményét.”¹⁹

Draskovich és Prágai András fordítása között érzékelhető ugyan különbség, de ez nem színvonalbeli, inkább a két fordító prózájának kisebb karakterbeli különbségeiből adódik. A két fordításból kitűnik, hogy mind Draskovich, mind Prágai közel azonos színvonalú retorikai képzettséggel rendelkezett, hiszen mindketten sikeresen tudták magyarrá ültetni Guevara jellegzetes-jellemző, kedvelt retorikai alakzatait, terjedelmes körmondatait, manierista stílusékítményeit, holott a közvetítő latin nyelvből fordítottak. A magyar szöveg így kitűnően tudja tolmácsolni az eredeti formai-stiláris sajátosságait; az ellentétek kedvelését, a halmazást, a bonyolító jelzőáramlást, a váratlan képzettársításokra épülő concetto-kultuszt. Ezek a formai-dekoratív jegyek az asianismus retorikai örökségét felelevenítő, nem kevésszer a ritmikus beszédet sugalló, jobbára zsúfolt körmondatok jellemzői.

Draskovich így fordítja Guevara tizenegy ellentétpárban, kissé humoros hangvételben fogalmazott jellemzését az „asszonyállatok” természetéről (62b):

„Az asszonyállatok természet szerént ellenmondók; ha azt akarod, hogy szóljanak, hallgatnak, ha akarod, hogy járjanak, megállnak, ha azt akarod, hogy nevensenek, sírnak, ha azt akarod, hogy vigadjanak, szomorkodnak és keserőgnek, ha akarod, hogy sírjanak, vigadnak, ha te békességet kívánsz, ők

¹⁸ Guevara *Reloxának* első és harmadik könyvét Prágai András, a másodikat Draskovich János fordításában közölte a Bártfán 1628-ban megjelent kiadvány.

¹⁹ BÁN Imre, i. m. 147.

hadat kívánnak, ha te hadat akarsz, ők békességet kívánnak, ha azt akarod, hogy egyenek, böjtölnek, ha azt akarod, hogy böjtöljenek, esznek, ha akarod, hogy aludjanak, vigyáznak, ha akarod, hogy vigyázzanak, alusznak.” (II. könyv XX.)

A guevarai stílus jellemzésére érdemes idéznünk egyik grammatikai ismétlődéssorozatát, amelyben azt az örök és „kedves” kérdést vizsgálja, hogy milyen veszedelmekkel jár szép asszonyt venni feleségül. Guevara így beszélteti Marcus Aureliust:

„Talám kérdeni fogod miért? Bizonyára azért, hogy soha az Scipiok Carthago városát oly keményen meg nem szállották, és nem ostromlották, az mint az álhatatlan emberec meg szállýác és ostromlýác az szép asszony házát. O bóldogtalan férfi az kinec mikor mind teste lelke nyugszic, ackor házát egyebec kerengic, és életénece tört vetnec. Némellyec afféle buja természetű emberec közzül annac az embernece ackor ablakán néznece bé, némellyec az kő falon által hágnac, némellyec tréfa beszédece irogatnac, némellyec lantot pöngetnec, némellyec mindenkor aytaján vigyáznac, némellyec kerítőc által ostromollyác, némellyec háza födelét hányýác megh, némellyec háza szegletit szállýác meg. Efféle nyilackal pedig mind az szép asszonyhoz úgy mint valami czélhoz szoktác lövöldözni, de bizonyára az nyomorult férfinac szereznec gyalázatot. [. . .] En bizonyára mindeneknec meg engedem, hogy azt válaszáce magoknac az mi nekic inkább tetczic, de azt itélem, hogy valamely férfi szép asszonyt veszen feleségül, az mind életét s-mind tisztességét kotja vetjére hányýa.”²⁰

A grammatikai-retorikai ismétlődéssorozat a prózaritmust olykor már-már versbe hajlítja:

„Némellyek az kőfalón által hágnak,
némellyek tréfa beszédece irogatnac,
némellyek lantot pöngetnek,
némellyek mindenkor aytaján vigyáznac,
némellyek kerítők által ostromolýák,
némellyek háza födelét hányýák meg,
némellyek háza szegletit szállýák meg.”

*

²⁰ Idézi BÁN Imre, i. m. 142—143.

A Relox Draskovich János fordította második könyvének utóéletétől, olvasottságától, népszerűségének történetétől elválaszthatatlan a teljes magyar Guevara-kiadás.

Az államelmélet, a kormányzás, az udvari ember magatartásának követendő normái iránti érdeklődés — mint jeleztük — nem csupán a királyi országrészben, de Erdélyben is jelentkezett. Bethlen Gábor fejedelemsége idején a konszolidáltabb hatalmi viszonyok indokolták-sürgették a fejedelmi kormányzás elvi, gyakorlati és etikai kérdéseinek vizsgálatát. A fejedelemségre készülő borsodi főispán, Rákóczi György még Bethlen Gábor életében adott megbízást szerencsi kálvinista prédikátorának, a Heidelbergben tanult Prágai Andrásnak (egy már kialakított fordítási program keretében) Guevara *Reloxa* első és harmadik könyvének lefordítására. Prágai András sikerrel oldotta meg a feladatot. A Rákóczi György költségén *Fejedelmeknek serkentő órája* címmel (Bártfa 1628) megjelent teljes magyar nyelvű Guevara-kiadás a második könyvet Draskovich János fordításában közölte. A katolikus főúr Draskovich és a kálvinista prédikátor Prágai fordítása a hazai hitviták idején jelent meg egy kötetben, azt is példázva, hogy Guevara művének valláserkölcsi vonatkozásai-tanulmányai nem kapcsolódtak szorosabban a katolikus hittételekhez.

Prágai András a *Fejedelmeknek serkentő órája* Rákóczi Györgyhez intézett ajánlólevelében beszámolva a fordítás nem könnyű voltáról, méltatja a második könyv fordítójának, Draskovich Jánosnak a teljesítményét. Előbb a Rákóczitól kapott feladat nagyságát említi, amelyre nem volt egészen alkalmas tehetségének „gyengesége miatt”, majd betegségére hivatkozik, amely arra kényszerítette, hogy az ortográfiában nem kellően járatos „íródeák pennájára” szoruljon. A bajok előszámlálása után emlékezik meg a *Horologium* második könyvének fordítójáról: „Minek okáért vétkül ne tulajdoníttassék énnékem, ha az első és harmadik könyvnek fordítása, az második könyvnek magyar nyelven való folyásával, (mely azelőtt régen az Tekéntetes és Nagyságos Draskovit János neve alatt kibocsáttatott volt Prágában), nem egyezne, és el nem érkeznék; Mert mind az sietség s mind egyébféle szorgalmatosság s mind hivatalomban való eljárás, rajtam voltak.”²¹

²¹ RMKT XVII. sz. 8. köt. (*Bethlen Gábor korának költészete*). Sajtó

Prágai tévesen utal Draskovich fordításának prágai kiadására. A *Horologium* második könyve csak Grazban jelent meg Georg Widmanstetter (Widmanstadius) nyomdájában. Draskovich ajánlását értette félre Prágai. A tárnokmester Prágában csupán olvasta a *Reloxot*, fordításához legfeljebb hozzákezdett. Kiadását már itthon, Komáromban határozta el.

Hogy milyen fontosnak tartotta Rákóczi György a teljes magyar nyelvű Guevara-kiadást, arról a kiadvány egyik példányában fennmaradt bejegyzése is tanúskodik: „ez könyvet adtam úgy mostani szerencsi tiszttartóm, Tállyai István kezében, hogy gondját viselje és az várhoz megtartsa jövőendőben, ha óróla lekelne is az tiszt, akármi módon inventáriumban tartozék beiratni és az vártól el nem idegeníteni becsületnek oltalmazása alatt ő utána az többi is ezen penna alatt. Dat Szerencs 28 die 8 bris Anno 1629. Rákoczy Georg mpra. Non est currentis neque volentis sed miserentis Deo.”²²

A terjedelmes kiadvány példányait Rákóczi György kedves ajándékként küldte „városoknak, egyházközségeknek, a birtokai központját képező váraknak, magánosoknak. Brandenburgi Katalinnak olyan pompás kötésben ajándékozta, mely az erdélyi 17. századi könyvkötészet egyik legszebb emléke”.²³

Rákóczi György a korszak irodalmi törekvései leghívebb kifejezőjének, Rimay Jánosnak is küldött egy példányt.

Rimay 1629 májusában írt híres levelében köszönte meg a könyvet. Lelkesen üdvözölte a magyar *Horologiumot*, s a teljes Guevara-kiadás ürügyén tüzetesen kifejtette véleményét az igazi és a hamis udvari magatartásról, valamint a maga udvari (manierista) stíluseszményéről. Guevara könyvét a politikus irodalom kiemelkedő műveként jellemezte: „Ezen Fejedelmi Órának megböcsölhetetlen méltóságát, kerekeinek mesterségesen való formálását s forgását, aki jól mértékelheti fontolhatja elméjével, meg tudhatja ítélni minden egyéb magyar nyelven kiterjedett Politicus könyveken felül való haladásával mennyire vitte, s nyujtakoztatta légyen ez a

---

alá rendezte KOMLOVSZKI Tibor és STOLL Béla, Budapest 1976. 485—486.

²² Kiadva: MKSZ 1878. 101—102. és uo. 1883. 373—374.

²³ TARNÓC Márton, *Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában*, Budapest 1978. 34.

könyv elöl előttök pályáját. Mint annakokáért az önnön maga böcsi, hogy böcsössebb a többi efféle némü könyvveknél, e világi életünk kerekai s minutái kellemetessen s kívánatossan való forogdogáltatására, s jó nyomba való jártatására, úgy előző böcsben tartathatnak irigység nélkül azok is, akik elméjébéli fáradságokkal is, kezeibéli munkálkodásokkal is, költéségbéli fogyatkozatlanságokkal is érkeztették, és juttatták a mi magyar nyelvünkön való tolmácsoltatására s kinyomtatására.”²⁴

A *Fejedelmeknek serkentő órája* a XVII. század egyik nagy hazai könyvsikere volt. Olvasottsága még a XVIII. század első felében is változatlan. Érdeemes megemlíteni, hogy Draskovich Guevara-kiadásából napjainkban kilenc könyvtárban mindössze 15 példányt őriznek, a *Fejedelmeknek serkentő órájából* viszont jóval többet: 38 könyvtárban 58 példányt.²⁵

Guevara könyvének tartós hazai népszerűségét jelzi, hogy a *Horologium* Wanckel-féle latin fordítását Csáky Imre gróf 1742-ben újra kiadatta. Guevara XVIII. századi népszerűsége tette végül is fogékonyvá a hazai olvasóközönset Faludi Ferenc rokon tematikájú könyveinek befogadására.²⁶

²⁴ Rimay János összes művei, Összeállította ECKHARDT Sándor, Budapest 1955. 434–435.

²⁵ RMNy II, 125. és 440.

²⁶ SZAUDER József, *A XVIII. századi magyar irodalom és felvilágosodás kutatásának feladatai*, in *Az estve és Az álom*, Budapest 1970. 33.

SUMMARY

In the late Renaissance period of the Hungarian literature, as of the beginning of the 17th century, there was an increasing interest in the works on the theory of politics, ethical philosophy, and the problems of court life.

It was in this spirit that János Draskovich, Lord High Treasurer and councillor of Rudolf II, translated the second book of Antonio de Guevara's *Libro llamado Relox de Principes* into Hungarian. Thus, he presented the Hungarian aristocratic reader the part of Guevara's *Relox* treating the monarch's (an aristocrat's) marriage, family life, the characteristic of the ideal wife, and the education of their children (*Horologii principum, azaz az fejedelmek órájának második könyve*, Graz, 1610). Draskovich dedicated his translation to his wife (the daughter of the historiographer Miklós Istvánffy) and to the Hungarian aristocratic reader. For him, it would be desirable if the ethical behavior of the princes and lords "were guided by the beautiful morals as well as by the specific rules and measures" included in Guevara's treatise, and „if they held their offices accordingly”.

The translation itself is based on a Latin version by the German Humanist Johann Wanckel (1554—1616), *Horologii principum, sive de vita M. Aurelii* (Torgau, 1601), instead of the Spanish Original. In spite of the fact that his source language was Latin, Draskovich, by virtue of his rhetorical education indispensable in his age, could very well reproduce the characteristics of Guevara's Mannerist style.

The translation was re-issued in 1628, in the complete Hungarian *Relox* (*Fejedelmeknek serkentő órája*, Bártfa). The first and third book of Guevara's work was translated by the Calvinist preacher András Prágai. The representative volume, sponsored by the would-be prince György Rákóczi II, became one of the most popular and influential best-sellers of the 18th century Hungarian publications.

Ez a faksimile kiadvány
a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem
Könyvtárában őrzött eredeti példány alapján készült.

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat főigazgatója

A nyomdai munkálatokat
az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat végezte

Felelős vezető: Hazai György

Budapest, 1989

Nyomdai táskaszám: 89.18465

Felelős szerkesztő: Nagy Tiborné

Műszaki szerkesztő: Kiss Zsuzsa

Kiadványszám: 2727

Megjelent: 24 (A/5) ív terjedelemben + 1,70 (A/5) ív melléklet

HU ISSN 0067—8007

BIBLIOTHECA HUNGARICA ANTIQUA

AZ EDDIG MEGJELENT KÖTETEKBŐL:

- XVI. Johann Sommer: Vita Jacobi Despotae Moldavarum. Wittenberg, 1587. A tanulmányt írta Pirnát Antal. A faksimile szövegét közzétette Kőszeghy Péter.
- XVII. Pécsi Lukács: Szent Ágoston doktornak elmélkedő, magán beszélő és naponként való imádsági. Nagyszombat, 1591. A tanulmányt írta Úray Piroska. A faksimile szövegét közzétette Kőszeghy Péter.
- XVIII. Háportoni Forró Pál: Quintus Curtiusnak az Nagy Sándornak, macedonok királyának viseltetett dolgairól irattatott históriája. Debrecen, 1619. Sajtó alá rendezte és a tanulmányt írta Monok István és Lázár István Dávid. A faksimile szövegét közzétette Kőszeghy Péter.
- XIX—XX. Lackner Kristóf: Florilegus Aegyptiacus in agro Sempronien-
ensi — Maiestatis Hungariae aquila. Keresztúr, 1617. A tanul-
mányt írta Kovács József László. A faksimile szövegét közzé-
tette Kőszeghy Péter.
- XXI. Werbőczy István: Decem divinatorum praeceptorum libellus. Viennae, 1524. A tanulmányt írta Kulcsár Péter és Széphelyi Frankl György. A faksimile szövegét közzétette Kőszeghy Péter.
- XXII. Sylvester János: Grammatica Hungarolatina. Sárvár, 1539. A tanulmányt írta Szörényi László. A faksimile szövegét közzé-
tette Kőszeghy Péter.

ELŐKÉSZÜLETBEN:

- XXIV. Mausoleum potentissimorum ac gloriosissimorum regni aposto-
lici regum et primorum militantis Ungariae ducum. Nürnberg, 1664. A tanulmányt írja Rózsa György. A faksimile szöveget közzéteszi Kőszeghy Péter.